

بایسته های اصول فقه (جلد ۱)

شرح اصول فقه مظفر با تطبیق آراء شهید صدر (رضوان الله علیهما)

(منطبق بر حقوق و قوانین ایران)

قابل استفاده جهت منبع در اصول فقه، دوره کارشناسی رشته های فقه و حقوق اسلامی و حقوق؛ آزمون های کارشناسی ارشد و دکتری؛ کلیه آزمون های حقوقی از جمله کانون وکلاء، قضاوت، سردفتری و...

مؤلف:

دکتر محمد علی معیر محمدی

پژوهشگر و مدرس دانشگاه

سرشناسه	معیر محمدی، محمدعلی، ۱۳۶۸ -
عنوان قراردادی	اصول الفقه، فارسی، شرح دروس فی علم الاصول، فارسی، شرح
عنوان و نام پدیدآور	بایسته‌های اصول فقه: شرح اصول فقه مظفر با تطبیق آراء شهید صدر/ مولف محمدعلی معیر محمدی
وضعیت ویراست	[ویراست ۲]
مشخصات نشر	تهران: کتاب آوا، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری	ج.
شابک	۷-۴۵۳-۳۴۶-۶۰۰-۹۷۸ دوره؛ ۰۰-۴۵۲-۳۴۶-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتاب حاضر شرح کتاب «اصول الفقه» تألیف محمدرضا مظفر و کتاب «دروس فی علم الاصول» تألیف محمدباقر صدر است. / چاپ قبلی: ۱۳۹۶.
موضوع	مظفر، محمدرضا، ۱۹۶۴-۱۹۰۴، اصول الفقه - نقد و تفسیر
موضوع	صدر، محمدباقر، ۱۹۷۹-۱۹۳۱، دروس فی علم الاصول - نقد و تفسیر
موضوع	اصول فقه، Islamic law-Interpretation and construction
شناسه افزوده	مظفر، محمدرضا، ۱۹۶۴-۱۹۰۴، اصول الفقه، شرح
شناسه افزوده	صدر، محمدباقر، ۱۹۷۹-۱۹۳۱، دروس فی علم الاصول، شرح
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۷ : ۱۶۰۱ : ۱۵۵/م BP
رده‌بندی دیوئی	۲۹۷/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	۵۳۶۱۱۳۹

بایسته‌های اصول فقه (جلد ۱)

انتشارات کتاب آوا

مؤلف:	محمدعلی معیر محمدی
ناشر:	کتاب آوا
نوبت چاپ:	دوم - ویراست دوم ۱۳۹۷
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۱۶۰۰۰ ریال
شابک:	۷-۴۵۳-۳۴۶-۶۰۰-۹۷۸
شابک دوره:	۰۰-۴۵۲-۳۴۶-۶۰۰-۹۷۸

نشانی دفتر مرکزی: انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، بن‌بست حقیقت، پلاک ۴، طبقه ۲، واحد ۴
شماره‌های تماس: ۶۶۹۷۴۶۴۵ | ۶۶۹۷۴۱۳۰ | ۶۶۴۰۷۹۹۳ | دورنگار: ۶۶۴۶۱۱۵۸

www.avabook.com avabookkazemi@yahoo.com

فروشگاه کتاب آوا: اسلام‌شهر، خیابان صیاد شیرازی (خیابان دانشگاه)، داخل کوچه فرمانداری
تلفن: ۵۳۳۵۴۶۵۱

هرگونه تکثیر این اثر از طریق ارسال یا بارگذاری فایل الکترونیکی، یا چاپ و نشر کاغذی آن بدون مجوز ناشر، به هر شکل، اعم از فابل، سیدی، افست، ریسوگراف فتوکپی، زیراکس یا وسایل مشابه، به صورت متن کامل یا صفحاتی از آن، تحت هر نام اعم از کتاب، راهنما، جزوه، یا وسیله کمک آموزشی، در فضای واقعی یا مجازی، و همچنین توزیع، فروش، عرضه یا ارسال اثری که بدون مجوز ناشر تولید شده، موجب پیگرد قانونی است.

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار نگارنده
۱۳	مقدمه
۲۳	بخش اول: کلیات
۲۵	فصل اول: تاریخچه اصول فقه
۲۵	دوره اول، دوره شیعه
۲۶	دوره دوم، دوره تصنیف
۲۶	دوره سوم، دوره اختلاط
۲۶	دوره چهارم، دوره کمال و استقلال
۲۷	دوره پنجم، دوره رکود استنباط
۲۷	دوره ششم، دوره نهضت مجدد
۲۸	دوره جدید علم اصول فقه
۲۹	فصل دوم: تعریف علم اصول فقه
۳۱	فصل سوم: موضوع، مسائل و فائده علم اصول فقه
۳۱	موضوع علم اصول فقه
۳۲	مسائل علم اصول فقه
۳۳	فائده علم اصول
۳۷	فصل چهارم: اقسام حکم شرعی
۳۷	اقسام حکم شرعی
۳۷	تعریف حکم شرعی
۳۸	موضوع و متعلق حکم شرعی
۳۸	حکم واقعی و حکم ظاهری
۴۱	حکم تکلیفی و حکم وضعی

۴۲		اقسام حکم تکلیفی:
۴۴		اقسام حکم وضعی:
۴۵		تفاوت حکم تکلیفی و حکم وضعی با حکم حکومتی:
۴۵		نحوه وصول به حکم شرعی:
۴۷		فصل پنجم: دلالت و وضع الفاظ
۴۷		معنی دلالت:
۴۷		اقسام دلالت:
۴۸		وضع تعینی و تعینی اختصاصی و تخصیصی:
۴۹		تقسیم الفاظ به لحاظ معانی:
۵۱		نکته‌های وضع حروف:
۵۱		دلالت الفاظ به رسم عادت:
۵۲		حقیقت و معنی:
۵۳		وضع مرکبات:
۵۴		نشانه‌ی حقیقت و مجاز مرکب: مراد متکلم یا قانونگذار:
۵۶		علامت حقیقت:
۵۸		تقسیمات وضع الفاظ (الفاظ لغوی، عرفی، قانونی و شرعی):
۶۱		فصل ششم: اصول لفظیه
۶۱		تعریف اصول لفظیه:
۶۱		(اصل اول) اصالة العموم:
۶۳		(اصل دوم) اصالة الاطلاق:
۶۵		(اصل سوم) اصالة عدم تقدیر:
۶۷		(اصل چهارم) اصالة الحقيقة:
۶۸		(اصل پنجم) اصالة الظهور:
۶۹		حجیت اصول لفظیه:
۷۳		فصل هفتم: ترادف و اشتراک
۷۳		ترادف / مشترک:
۷۵		مشترک معنوی:
۷۶		مشترک لفظی:
۷۷		فصل هشتم: حقیقت و مجاز

۷۸	حقیقت شرعی و متشرعه
۸۳	فصل نهم: صحیح و اعم
۸۹	بخش دوم: مباحث الفاظ
۹۱	فصل اول: مشتق
۹۳	حالات استعمال مشتق
۹۳	اختلاف مشتق از جهت مبداء
۹۵	شروط مشتق در اصول
۹۵	نمره‌ی بحث: (فایده عملی مشتق)
۹۶	انواع مشتقات
۹۷	نظر مرحوم مظفر (رضوان الله علیه)
۹۹	فصل دوم: اوامر
۹۹	اقسام طلب
۱۰۰	امر در لغت
۱۰۰	معنای ماده‌ی امر از نظر مرحوم مظفر (رضوان الله علیه)
۱۰۲	امر در اصطلاح
۱۰۲	ماده‌ی امر
۱۰۲	معنای صیغه افعال از نظر اصولیین
۱۰۳	ظهور ماده‌ی امر در وجوب
۱۰۴	صیغه امر
۱۰۴	معنا و مفهوم صیغه‌ی امر از نظر مرحوم مظفر (رضوان الله علیه)
۱۰۵	ظهور صیغه‌ی امر در وجوب
۱۰۶	ظهور جمعی خبریه دلالت کننده‌ی طلب بر وجوب
۱۰۷	نکته: ظهور امر بعد از حظر (امر عقیب حظر)
۱۰۸	دلالت امر بر فور و تراخی
۱۰۹	دلایل اصولیینی که فور را پذیرفته‌اند
۱۱۰	دلالت امر بر مره و تکرار
۱۱۱	دلالت نسخ وجوب بر جواز
۱۱۲	امر به شیء مرتین
۱۱۴	خلاصه بحث

۱۱۴.....	دلالت امر به امر (غیرمستقیم) بر وجوب.....
۱۱۷.....	فصل سوم: تقسیمات واجب
۱۱۷.....	تعریف واجب و وجوب.....
۱۱۷.....	تفاوت بین واجب و وجوب.....
۱۱۸.....	اقسام واجب.....
۱۱۸.....	(۱) واجب مطلق و مشروط.....
۱۱۸.....	(۲) واجب عینی و کفائی.....
۱۱۹.....	واجب عینی و اطلاق صیغه‌ی امر.....
۱۲۰.....	(۳) واجب تعدی و تخییری.....
۱۲۱.....	واجب عینی و اطلاق صیغه‌ی امر.....
۱۲۱.....	(۴) واجب نفسی و تعبدی.....
۱۲۲.....	واجب نفسی اطلاق صیغه‌ی امر.....
۱۲۲.....	(۵) واجب اصلی و فروعی.....
۱۲۳.....	(۶) واجب تعدی و توصلی.....
۱۲۴.....	واجب تعدی و توصلی.....
۱۲۵.....	نکته: معانی قصد قربت.....
۱۲۶.....	اطلاق صیغه‌ی امر دلالت بر تعدی دارد یا توصلی؟.....
۱۲۸.....	نکته: اطلاق مقامی.....
۱۲۸.....	اطلاق و تقید در تقسیمات اولیه واجب.....
۱۲۹.....	عدم امکان اطلاق و تقید در تقسیمات ثانویه واجب.....
۱۳۰.....	(۷) واجب منجز و معلق.....
۱۳۰.....	واجبات مطلق.....
۱۳۰.....	نکته: تفاوت واجب معلق و مشروط.....
۱۳۱.....	۸- واجب موقت و غیر موقت.....
۱۳۲.....	خلاصه واجب موقت.....
۱۳۵.....	فصل چهارم: نواهی
۱۳۵.....	ماده نهی.....
۱۳۶.....	ب) ظهور ماده نهی.....
۱۳۶.....	ج) ظهور و دلالت صیغه نهی.....

۱۳۶		در مطلوب نهی:
۱۳۷		دلالت نهی بر مره و تکرار:
۱۳۷		شیوه های بیان نهی در کلام متکلم:
۱۳۹		فصل پنجم: مفاهیم
۱۳۹		مقدمه:
۱۴۰		الفاظ دارای مفهوم:
۱۴۲		۱- مفهوم شرط:
۱۴۶		۲- مفهوم وصف:
۱۴۶		نظر مرحوم مفلح/رضوان الله علیه راجع به مفهوم وصف:
۱۴۸		ادله مفهوم داشتن وصف:
۱۴۸		۳- مفهوم مایه:
۱۵۰		خلاصه بحث مایه:
۱۵۱		۴- مفهوم خص:
۱۵۲		۵- مفهوم عدد:
۱۵۲		مفهوم عدد در حقوق و قوانین:
۱۵۳		۶- مفهوم لقب:
۱۵۳		دلالت ها:
۱۵۵		فصل ششم: عام و خاص
۱۵۵		مقدمه:
۱۵۶		اقسام عام:
۱۵۸		الفاظ عموم:
۱۵۹		انواع مختص:
۱۶۰		مختص غیر لفظی (لی):
۱۶۱		استعمال لفظ عام در مختص حقیقت است یا مجاز؟
۱۶۲		تخصیص اکثر:
۱۶۲		حجیت عام مختص در مابقی:
۱۶۳		شبه مفهومیه:
۱۶۳		شبه مفهومیه خود بر دو قسم است:
۱۶۴		شبه مصداقیه:

۱۶۵.....	تمسک به عام قبل از فحص از مخصص:
۱۶۵.....	عود ضمیر به تمام افراد عام است یا بعض آن؟
۱۶۷.....	استثناء بعد از جملات متعدد:
۱۶۹.....	تخصیص عام یا مفهوم:
۱۷۰.....	نکات مهم عام و خاص:
۱۷۳.....	سوالات مهم:
۱۷۷.....	فهرست منابع

پیشگفتار نگارنده

باسمه تعالی

نخده و نسیخه

علم اصول فقه از دربار در عالم تشیع جهت فهم مراد شارع در وضع احکام و قوانین مورد استفاده قرار گرفته است تا جایی که می‌توان گفت: واضع این علم ذوات مقدسه معصومین (علیهم السلام) اند. در این میان غایت این علم رسیدن به حکم شرعی برای عمل مکلف می‌باشد. این در حالی است که نمی‌توان منافع دیگر این علم را نادیده گرفت.

به نظر می‌رسد امروزه آنچه به عنوان منافع این علم در متن یا هرمنوتیک در آکادمی‌های دنیا مورد بحث قرار می‌گیرد چیزی جز بخشی از علم اصول فقه نیست که آن را الفاظ می‌نامیم. لذا عقلاء عالم نیز بر آنند تا برای فهم هر متنی به قواعد خاص بسک نموده و مراد گوینده را کشف نمایند. پر واضح است که متون حقوقی و قوانین نیز از این امر مستثنی نیست.

به هر روی، از زمانی که شروع به تدریس این ماده درسی در دانشگاه‌ها و حقوق و الهیات نمودم موارد متعددی، مرا به مشغولیت ذهنی فرو داشت. تا آنکه بر آن بودم تا چکیده آنچه تدریس و تدرّس شده بود را در قالب این نوشتار ارائه نمایم. در واقع نکاتی که در تدریس این ماده درسی در دانشگاه‌ها به نظر می‌رسید از قبیل موارد ذیل اند:

۱. هدف اصلی از علم اصول فقه یافتن حکم شرعی فرعی است. یعنی در واقع اصول فقه علم به ابزاری است برای یافتن حکم شرعی فرعی. این در حالی است که ما در

دانشکده‌های حقوق و حتی الهیات در پی تربیت مجتهد برای یافتن این احکام نیستیم. بلکه تنها در مقام شناخت این احکام و استفاده از آن در مقام عمل می‌باشم. لذا این مهم باید مدنظر قرار گیرد که مباحث اصولی در دانشگاه‌ها نباید در حد مباحث اجتهادی و برای اجتهاد تدریس گردد بلکه تنها در مقام یادگیری و ارائه طریق به دانشجو جهت فهم متن قانونی و در مرتبه بالاتر قانونگذاری ابراز گردد.

۲. علم اصول فقه به این دلیل که علمی انتزاعی است، بعضاً برای دانشجویانی که تازه پا به برصه فراگیری فقه و حقوق نهاده‌اند سخت می‌نماید. لذا بیان این امر به زبان ساده در قالب کتابی که همگون با مواد و منابع درسی رشته‌های مرتبط می‌باشد بسیار مؤثر خواهد بود. مثلاً بر اینکه شکل تدریس این ماده درسی توسط اساتید محترم در دانشگاه، به نظر باید کاملاً متفاوت با حوزات مقدسه علمیه باشد. به این توضیح که در حوزات علمیه ملاحظه می‌شود که زمان طولانی تدریس این ماده درسی و همچنین مباحثات همه روزه در کلاس‌ها کمک شایانی به فهم دقیق این علم می‌نماید و حال آنکه پر واضح است این امر در طول واحدهای محدود سیستم دانشگاهی امکان پذیر نخواهد بود.

۳. به همین منظور نباید به این ماده درسی در قالب حداکثری و حداقلی در سیستم دانشگاهی نگریست. یعنی، از طرفی نباید انتظاراتی که از تالاب در مورد فهم از اصول فقه وجود دارد در دانشگاه‌ها پیش بیاید و همچنین، طرفی نباید به قدری این درس معجزه‌ور ماند که به عنوان یک درس معمولی به آن نگاه شود و هر شخص با هر تخصصی را به تدریس آن گماشت.

۴. نکته‌ای که به نظر باید مدنظر قرار گیرد و در قرار دادن این واحد درسی در نظام دانشگاهی رعایت گردد این است که، دانشجو برای گذاردن اصول فقه نیاز به پیش زمینه‌ی حداقلی در علم حقوق دارد. زیرا در بسیاری از موارد اجتناب ناپذیر است که

نکات اصولی پیش زمینه‌ی مناسبی را در علم حقوق می‌طلبد. خصوصاً در زمینه مثال‌های حقوقی برای قواعد اصولی. مع‌الوصف به نظر می‌رسد بعد از آنکه دانشجویان محترم برخی مواد درسی مقدماتی مانند مقدمه علم حقوق و آشنایی با حقوق مدنی و جزاء پیدا نمودند درس اصول فقه کاربردی تر خواهد بود و بهتر مورد فهم قرار می‌گیرد.

۵. توصیه دیگر، در باب مطالعه علم اصول فقه است. به دانشجویان محترم توصیه می‌گردد برنامه مطالعه این درس را قطعاً به صورت روزانه در برنامه‌ریزی های درسی خود جای دهند و مطالعه آن را جدی گرفته و همچنین با تطبیق هر چه بیشتر آن با قوانین موضوعه ذهن خود را ورزش دهند. در واقع اگر چنانچه دانشجویان محترم به دقت بعد از هر جلسه درسی مباحث اصولی را تمرین ننمایند قطعاً آموزش مؤثری اتفاق نخواهد افتاد و مطلوب حاصل نمی‌گردد.

۶. نکته قابل توجه این است که کتاب پیش رو تنها مخصوص آموزش اصول فقه در مقطع کارشناسی برای دانشجویان محترم رشته‌های حقوق و فقه و حقوق اسلامی نگاشته نشده است. بلکه می‌تواند متنی جهت شرکت در آزمون‌های دوره‌های تحصیلی بالاتر و همچنین آزمون‌های حقوقی باشد. ولیکن قطعاً هدف اصلی کتاب آموزش آن در دوره‌های کارشناسی است. لذا به نظر می‌رسد دانشجویان محترم بعد از فراغت از تحصیل و برای شرکت در آزمون‌های حقوقی مثل ثانوی و کلاً دادگستری مستغنی از کتب ارزشمندی که در زمینه‌ی این آزمون‌ها و مختص به آنها نگاشته شده است نخواهند بود.

۷. این نکته راجع به منابع کتاب قابل ذکر است که، نگارنده سعی در تحلیل و شرحی ساده از کتاب اصول فقه مرحوم مظفر (رضوان الله علیه) را داشته که به بضاعت خود صورت داده است. همچنین تطبیق آراء مرحوم مظفر با شهید صدر (رضوان الله علیهما)

تنها در مقام آشنایی اجمالی دانشجو با آراء شهید صدر (رضوان الله علیه) آمده است و کسانی را که شوق تحقیق بیشتر دارند به منابع مخصوص جهت پژوهش ارجاع داده است. در این میان جهت تطبیق برخی از مطالب با علم حقوق خصوصاً مثال‌های حقوقی از کتب ارزشمند اصول فقه کاربردی و اصول فقه دانشگاهی نیز بعضاً استفاده شده است.

۸. جهت تدریس اساتید محترم نیز این نکته قابل تأمل است که ذکر مثال‌های ساده و قابل فهم دانشجو قبل از تطبیق با مثال‌های پیچیده فقهی و حقوقی بسیار در تفهیم دانشجو یا تأثیر گذار است. در متن پیش رو سعی بر آن شده است که همواره در هر مبحثی به در خور از همین نوع از مثال‌ها استفاده شود.

رَبِّ اَدْخِلْنِيْ مَدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِيْ مَخْرَجَ صِدْقٍ وَاَجْعَلْ لِّيْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا

۲۰ شعبان المعظم ۱۴۳۲ مصادف با ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۶

الاحقر محمدعلی معیر محمدی